

stelský a příbuzný starostem domáckým.“ „Jak v době
jednoho jitra celý svět, míním celý svět takto sečtený,
zvěděl, že Francie stojí před německou invasí bez-
prostředně hrozící, to chci nejprve poznamenat . . .“
„Nebyla to zpráva, která se sdělovala od úst k ústům,
kterou si lidé sdělovali postranně jako obyčejné zprá-
vy; nebylo toto, co si sdělovali lidé, kteří se potkávali,
nebyla to novina, bylo to jen potvrzení noviny přichá-
jící z nitra; poznání této skutečnosti rozšiřovalo se
jistě od člověka k člověku; ale rozšiřovalo se jako
záhada vnitřního života, vnitřního poznání, vzpomínky,
toto platonské rozpomínky předcházející jistotu, ne jako
obyčejné sdělení slovné; v pravdě každý z nás v sobě
hlásal, přijímal, shledával úplné poznání, poznání
neprostředné, hotové, nehlasné, nepohnutelné té
rozby, která byla přítomná.“ „Rozšíření, rozpro-
stření tohoto poznání, které se šířilo od člověka k člo-
věku, nebylo nikterak prašné a rozptýlené rozsívání
obyčejných zpráv slovným sdělením; bylo to mnohem
víše společné vnitřní vzpomínání, vzpomínání hlu-
kové, hluché, společná ozvěna téhož zvuku; při
vnitřním stisknutí, při první intonaci každý člověk sly-
šel v sobě, nalézal, poslouchal jako věc důvěrně zná-
nou tu hlubokou resonanci, ten hlas, který nebyl
koupen z vnějška, ten hlas paměti, poblčené zde a jako by
koupené neznámo od kdy a proč.“

(Příště dokonč.)

Dvě románové balady z Podkarpatské Rusi.

Tím míním „Hordubala“ od Karla Čapka a
„Nikolu Šuhaje loupežníka“ od Ivana Olbrachta.
Ty oba romány se dějství v tom koutku světa, který
nazval Olbracht výrazně „zemí bez jména“; nevím,
jestli v témže kraji nebo v krajích sousedních — nevy-
znám se v tom, a básnický na tom taky nic nezáleží.

„Hordubal“ je tedy takováhle historie. Vystěhoval
se před 8 lety sedláček Hordubal do Ameriky, zkusil
tam mnoho, dělal těžkou uhlokopskou práci, spořil,
byl okraden, spořil znova, zaspořil si nakonec 700
dolarů a vrací se domů, kde nechal dcerušku Hafii
a ženu Polanu. Těší se na ně, jak jen se dovede těšit
srdce zdravého chlapa, negramotného, těžko chápa-
vého, který se ani v Americe za 8 let nenaučil anglic-
ky, ale nesmírně dobrého, dobrého až do andělství
nebo až do hlupoty. Ale doma najde odcizenou ženu,
odcizenou dcerku, převrácené hospodářství. Všecko
se točí kolem čeledína Štěpána Manyu. To je typ ven-
kovana právě protichůdný typu Hordubalovu. Člo-
věk z maďarských rovin, z bažin, koňář, právě jako
Hordubal je horal, polař a kravař. Hordubal těžce
chápe, ale na konec přece pochopí, že jeho žena ho už

nemiluje, že se do jejího srdce vetřel někdo druhý, pravděpodobně čeledín Štěpán Manyu. Ale tenhle nezemský Hordubal miluje ji dál plachou, pokořenou, odháněnou láskou. A vlastně miluje i Manyu, třeba se bylo těžko s ním dohodnout; a nejvíc miluje ovšem ta boží hovádka, horská políčka, těžkou sel- skou práci na nich, paseky a planiny a staré malomlu- vé bači na nich, mlhy, mraky, hory, dlouhé zahledění se do nebes nebo do noční ohvězděné oblohy. Je to tvor meditativní, jakýsi snivec, básník nebo filosof v rudi- mentárním stavu. Dlouho to trvá, než vyžene Štěpána, než ho přehodí přes plůtek do kopřiv; ale za pár dní na to, již těžce nemocný, chce ho zavolat nazpět. Den na to naleznou Hordubala mrtvého v jeho posteli.

A tu se začíná druhá kniha románu Čapkova. Kdo ho zabil? To dělá těžkou hlavu dvěma četníkům, kteří to mají vyšetřit. Jeden z nich, starý tlustý Gelnaj je subtilnější a laskavější než druhý, mladý Biegl, který spokl komisní lineál a s přímočarou logikou lidí prostoduchých a nesložitých se žene za svou kořistí. A seká ovšem stále vedle. Starý Gelnaj ví, že život je složitější a že se nedá jen tak svést na logický vzorec, na který ho neustále natahuje a plisíruje Biegl. Lékař- skou autopsií vyjde najevo, že Hordubal byl zavražděn *in extremis*; že zabil člověka snad již v agonii. „Asi dodýchal, komatosní stav. Zápal plic v nejvyšším stupni, pravá plíce už zhnisaná, žlutá jako játra — Nebyl by dožil do rána.“ Takže ta vražda byla zby-

tečná; a Gelnaj míní, aby se řeklo, že zemřel zápalem plic. Aspoň se tím nikomu neublíží; aspoň dítě, které se narodí za několik měsíců Polaně, bude mít otce a matku. Je tohle to názor autorův? Mluví z Gelnaje autor? Možná že ano, možná že ne; nikde se však k tomu nepřiznává. Chtěl být objektivní? Chtěl se rozdělit mezi všechny své figury? Vtělit se do Gelnaje i do Biegla, do Polany i do Štěpána? Rozumí se, že autor musí být práv všem svým figurám, než je začne soudit; ale i na ten soud čekáme, i on patří k povin- nosti básníkově. Soud básnický to je něco jiného, to má být něco víc, mnohem víc než pouhý soud světský nebo dokonce soud úřední. Objektivnost není indif- erentnost; objektivnost nesmí se zvrhnout v indife- rentnost; a ten konec románu Čapkova vypadá opravdu jako nejistota nebo indiferentnost.

Ale těmhle všemi subtilnostmi neláme si hlavu soud a porota. Ty pořizují prostě svou komisní práci; jsou jako rozjetá mašina, běda ti, uvízl-li jsi v ní i jen jedním prstem, jen cípem šatu. S porotou se dá pro- vozovat po případě i velmi ošklivá demagogie; je to vůbec instrument velmi hrubý, neschopný hudby po- někud odstíněnější. Polana i Štěpán jsou velmi ne- populární ve své vsi; a toho použije státní zástupce: je třeba dát příklad, je třeba dát výstrahu. „Bylo to jako v kostele, míní předseda rozvázně. Víte, jak ti lidé v auditoriu ani nedýchali. Divný národ. I já to cítil, že soudíme něco těžšího než zločin, že soudíme hřích.“

A tak to dopadne podle toho: Polana Hordubalová dostane 12 let, Štěpán Manyu doživotní žalář.

Čapkův „Hordubal“ je v první knize silná a krásná balada prósou, varianta na ta sta a sta starých balad o vojácích nebo námořnících vracejících se po letech domů a nalézajících zpronevěřilou ženu a odcizené dítě. Nemám rád tyhlety balady. Ve škole nám k nim ovšem vtoukali úctu do hlavy a já jako tisíce jiných dost dlouho jsem se s ní nosil. Ale dnes si říkám: ta baladická efektnost a pointovanost nezvoní mi čistě; to je jednostrannost a jednookost, nespravedlivost a přijímání osob až trkavé. Ty všechny balady, aby měly své temnosvitné efekty a svůj temný hrozivý pathos, jsou nelidské. Chlap nechá doma ženu, 8 let se potlouká v cizině a žádá od ženy věrnost, a žádá od ženy lásku, jako by byl včera odešel. Ale baladář se nezeptá ani slovem: Hej, chlapíku, jak pak's ty žil celou tu dobu? Byl jsi věrný své ženě doslova a do písmene? Zachovával jsi celou tu dobu celibát? Nezalíbila se ti jiná žena nebo dívka?

Ale kniha druhá a třetí, to už je něco jiného. To je tak trochu novela detektivná, psaná snad na pirandelovské motto: všichni mají svou pravdu. Druhá a třetí kniha nejsou také samy o sobě nikterak špatné. Ale není společného jmenovatele mezi nimi a knihou první. První kniha je homofonní, druhá a třetí jsou polyfonní. Je to snad slabost, ale člověk je již tak zařízen, že hledá v uměleckém díle jednotnost estetickou.

Snad je to pohodlí, snad je za tím jiná nectnost, ale je již tomu tak. A tak vypadá ta věc v románě Karla Čapka takto: buď je první kniha prologem k druhé a třetí, nebo druhá a třetí je epilogem k první — ale budiž tomu tak, budiž onak, vyjde to na jedno: jednota je rozbita. Ty tři knihy nejsou v stejné rovině nazírací a výrazové. Neříkám, že to zabije knihu silné životnosti; říkám jen, že to zeslabuje její účín.

„Nikola Šuhaj“ je naproti tomu jednotný. Je-li „Hordubal“ konec konců balada obecná, která se mohla zdějstvosovat kdekoli na světě, je-li v něm to Podkarpatsko jen cosi jako náhoda a dekorace, je román Olbrachtův samým svým nitrem román sociálně-ethnický. Tenhle ten Šuhaj je možný jen na téhleleté rusínské Verchovině, a jen právě v těchletěch dvou letech 1920—21, v době zvlčení válečného, v časech nejistoty právní a politické, kdy Rumuni vystřídali na chvíli Maďary a ustoupili pak Čechům. Tenhle ten zbojník je prodloužení své země, výkřik svého lidu, representant všeho toho napětí, které se shromažďuje jako elektřina dlouho v tomto od věků šlapaném lidu, aby naráz z něho vyrazilo bleskem a hromem odboje. „Muži voní větrem a ženy kouřem jizeb. Jsou pastevcí a dřevorubci, neboť nedospěli posud do stadia zemědělského a pluh nebyl v těchto krajích posud vynalezen. Potomci pastýřů, uprchlých do těchto nepřístupných hor před nájezdy tatarských chánů do ukrajinské roviny, praprávnuci rebelantských nevolníků, uprch-

32380 19306 126

lých před karabáci a šibenicemi podstarostů a atamanů pana Josefa Potockého, pravnucci vzbouřenců proti vyděračství rumunských bojarů, tureckých pašů a maďarských magnátů, otcové, bratři a synové po zabíjených na jatkách rakouských císařů, a sami týráni židovskými lichváři a novými českými pány. A všichni vesměs v jádru duše loupežníci. Neboť jest to jediný způsob obrany, který znají. Obrany, která pomáhá: na týden, na měsíc, na rok, na dvě léta jak u Nikoly Šuhaje, na sedm let jak u Oleksy Dovbuše.“ Tento Nikola Šuhaj je mimikri svého kraje, jako je zajíc mimikri své brázdy nebo liška mimikri podzimního bukového lesa zlatými barvami plápolajícího.

O Olbrachtovi je možno říci, jak to říkal jeden významný německý kritik, že „finden“ jest více než „erfinden“. Olbracht nevynalézá a nestrojí nijakých zvláštních dobrodružství, dá se unášet prostě typicky legendárními ději a příhodami o „nezranitelném loupežníku, který bohatým bral a chudým dával, a který nikdy, kromě v sebeobraně nebo ze spravedlivé msty, nikoho nezabil.“ Proto všechna ta typická dějství, všechna ty typické situace vtékají do jeho Šuhaje tak přirozeně jako potoky a bystřiny do řeky. Tak motivy nadsmyslné, scény čarování a zařikávání, jsou stejnou samozřejmostí jako lstivě obchodnická mentalita židů, neurvalé usurpátorství nových českých pánů, potměšilé spikleneckví celé odbojné vsi. Láska a nenávisť jsou tu podány v barvách tak nelomených a sytých, jak

tomu není dávno u nás příkladu. Není tu žádné problematiky, ani citové, ani myšlenkové. Tam, kde bys ji snad hledal, v dvojakém erotickém poměru Eržiky k Šuhajovi a k četníku Svozilovi, zklamal by ses: jde jen o ženskou chytrost podšitou lstivostí bránící se nevolnice. V tomto románě není ani tuchy po rozředěné nebo odvozené formulce romantické, k níž by sváděl tento příběh slabšího autora. Je to věc trojrozměrná, čistě názorová a klidně zákonná, která dává vypočet svému epickému tvaru sama ze sebe a odmítá pomoc každého iluzionismu. Není v tomto románu vycpávek; není jí ani vypravování o starším zbojníkovvi Aleksovi Dovbušovi. Jeho případ je neopakovatelný, nýbrž samostatná varianta k případu Šuhajovu. Je to případ člověka slabého, chudého, mrzáka a hlupáka, kterého Bůh sám povýšil a pasoval na svého rytíře a odměnil velikou silou. Naproti tomu Nikola Šuhaj je selfmademan; někdo, kdo se sám udělal loupežníkem, jako jiný se udělal velikým umělcem nebo slavným zpěvákem.

Tak tedy ten ubohý zapomenutý a vyhladovělý východní cíp naší republiky dal našim básníkům podnět k dvěma cenným románovým pracím. Rozmrzeli zprahlostí a okoralostí sujetů západních, vymrskanými úhory běžných českých látek hledali na východě, a našli. Našli cosi svěžího, vonného, barvitého; ale

3239019306125

také cosi archaického a exotického, co se nedá opakovat, co nemůže být coukem, v čem je nebezpečí manýry. Balady, balady, jaká jste vy to krásná věc! Škoda jen, že tyhle ty omamné květiny rostou na hřbitově: na hřbitově vymírajícího lidu ohroženého hladem, četnickou karabinou, proletarisací. Páni básníci, pomyslíli jste na to, že botanisujete na hřbitově? A že motýl, kterého jste tam chytili a napíchli na špendlík svého básnického umění, je cosi jako smrtihlav?

12. III. 1933.